Kultūras vēsture

Anss Lerhis-Puškaitis atmiņās un stāstos / Sast. Guntis Pakalns. – Rīga: Madris, 2000. – 318 lpp.: il.
ISBN 9984-592-08-1

Grāmata veltīta latviešu folklorista Anša Lerha-Puškaiša (1859–1903) dzīvei un paveiktajam. Tās pirmo daļu veido 1928. gadā uzrakstītā Roberta Bērziņa grāmata "Lerhis-Puškaitis dzīvē un darbā". Tā ir pilnīgākā līdz šim tapusī pazīstamā folklorista biogrāfija. Turklāt R. Bērziņš bija viņa skolnieks, vēlāk kolēģis, domubiedrs un draugs, tādēļ šim dzīves stāstam ir īpaša noskaņa un tvērums.

Krājumā ietverti arī paša A. Lerha-Puškaiša sacerējumi par folkloru, pasaku un teiku pierakstījumi. Atsevišķu sadaļu veido viņa literārie sacerējumi, to vidū arī A. Lerha-Puškaiša populārākais stāsts "Ojārs", kas vēsta par klaušu laikiem 19. gs. pirmajā pusē, par tā laika pasaules izjūtu un cilvēkiem. Grāmatas ieguvums ir plašie un izsmeļošie Gunta Pakalna komentāri. Tajos veikti R. Bērziņa uzrakstītās A. Lerha-Puškaiša biogrāfijas precizējumi un papildinājumi, kā arī sniegts bagātīgs izziņas materiāls par viņa folklorista un zinātnieka veikumu un literāro daiļradi. Grāmatā iekļauts arī A. Lerha-Puškaiša publikāciju un atstāto rokrakstu saraksts.

***Krūze Velta.* Uz Dailes jautrā viļņa. – Rīga: Zinātne, 2000. – 271 lpp.: il.**
ISBN 9984-698-02-5

Grāmatas autore Velta Krūze – ilggadēja Dailes teātra aktrise – stāsta par savu teātri un tā cilvēkiem, galveno vērību veltot Dailes teātra radošas izdomas pilnajai gaisotnei un aktieru labdabīgajam humoram. Autore uzsver, ka aktieru darbs un tā virsotnes ir "gaistošas" vērtības, kas pastāv tikai savā laikā un nesaglabājas nākamajām paaudzēm.

Grāmatā apkopoti ar gaišu zobgalību piesātinātie Dailes teātrī tapušie apsveikumu un veltījumu teksti un "joku orgāna "Ploška"" labākie fragmenti. Šis materiāls sniedz ieskatu teātra iekšējā dzīvē. Autore atzīst, ka "teātris ir

tāda dīvaina vieta. Gadiem ilgi, gadu desmitiem – piecdesmit, pat sešdesmit gadu – aktieris katru rītu nāk uz šejieni, sastop vienus un tos pašus cilvēkus, dzīvo, nosirmo kopā ar viņiem, gluži kā savā ģimenē ģērbjas, izģērbjas, pārģērbjas, mēģina lugās skatus, baiļojas, dabū pa ādu, atkal priecājas, tad kādā brīdī uzrauj mēteli, aizskrien uz māju paēst [..]. Vakara izrādē atkal visi kopā pārdzīvo to, kas "gāžas pār mūsu galvām". [..] Un tad katrs – vai nu tuvāks, vai tālāks – kļūst par savējo. Tu esi starp savējiem. Ir labi justies tādā cilvēku kopā, kāds bija Dailes teātris (kāpēc bija? Ir.)".

Noslēgumā V. Krūze raksta: "Kas bijis uz Dailes viļņa, viļņojies tam līdz, nevar nejust šo īpašo enerģijas lauku ... Nekas nezūd. Tas spēks paliek. Tur, kur sava mūža starojumu atstāja Eduards Smiļģis un visi tie, kas ap viņu, – katrā uz skatuves dēļa iesistajā naglā ... Kas to saņems? – Tie, kas nāks."

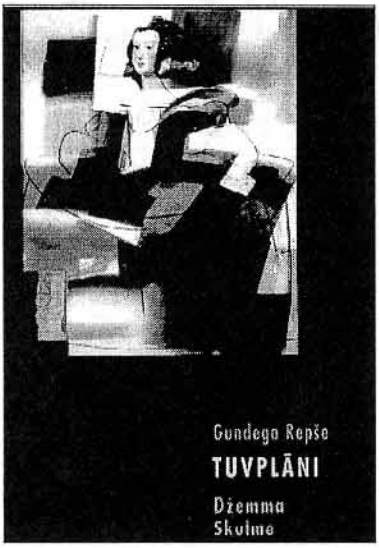

Repše Gundega. **Tuvplāni: Džemma Skulme. – Rīga: Jumava, 2000. – 132 lpp.: il.**
ISBN 9984-05-353-9

Grāmata vēsta par gleznotāju Džemmu Skulmi. Autore lieliem vilcieniem zīmē raksturīgāko mākslinieces dzīvē, tā atsedzot viņas personības spilgtumu. Kopā savijas laikmets, vide, cilvēki, sabiedrība, māksla un domas. G. Repše raksta: "Vakar ar kādu mākslinieku sarunājos par Džemmu. Viņš pateica apbrīnojami precīzu teikumu: "Džemmai ir ļoti pareiza elpošana." Jā, viņa nekad neaizrijas, viņai nepietrūkst gaisa. Pie tam – Džemma taču neskrien īso distanci. Tā ir mana pārliecība – par viņas lielo elpu."

Grāmatā iekļautas arī sarunas ar Džemmu Skulmi. Par sevi māksliniece saka: "Skatoties atpakaļ, es sevi gandrīz neatminu. Es tā kā sevi nepazīstu. Pati priekš sevis es mainos, ļoti mainos, tad vēroju sevi un it kā pazīstu, it kā nepazīstu. Gandrīz vairāk – nepazīstu. Protams, es rīkojos ar rutīnu, tā ir līdzās – rīcības kārtība, un tomēr, pie jauna darba stājoties, es sevi esmu aizmirsusi. Būs tādi, kas teiks: "Tu atkārtojies", man arī tā liksies, kad visu no atstatuma apskatīšu, – jā, būtībā tas ir viens un tas pats, bet mana iekšējā sajūta vienmēr jauna. Tas, ka šajā procesā rodas prieks, mani paglābj un sakārto. Laimes sajūta – tas būtu par daudz teikts. Apmierinājuma sajūta. Un tā arvien no jauna. Lielā mērā to nosaka intuīcija, improvizācija, jo aizmirsts ir viss. Smadzeņu pods liekas tukšs, tu improvizē un tad ļaujies tam zemapziņas plūdumam. Pēc brīža arī rutīna iedarbojas un ieiet tai zemapziņas strāvā. Un tad jau viss aiziet!"

Žurnāla redakcija pateicas Valsts arhīvu speciālajai bibliotēkai par līdzdalību materiāla sagatavošanā.